

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Експертна дискусія

«Чи готова Україна до відбудови та економічного відновлення?»

Олександр Паращій – директор аналітичного відділу компанії «Concorde Capital»

Олег Палайда – експерт з електроенергетики та будівництва

26 квітня 2022 року Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна провів дискусію на тему «**Чи готова Україна до відбудови та економічного відновлення?**». У ній взяли участь директор аналітичного відділу компанії «Concorde Capital» Олексій Паращій та експерт з електроенергетики та будівництва Олег Палайда, модерував захід директор CASE Україна Дмитро Боярчук.

Публікуємо ключові тези дискусії, а також стислий переказ доповідей спікерів.

Основні тези

- Потрібна нова продумана схема організації та побудови міст, яка втримуватиме оборону території.
- Законодавчі зміни приймають довго і зміну будівельних норм потрібно починати вже сьогодні. Одразу після завершення війни треба приступати до відновлення всієї інфраструктури.
- Оплачувати відновлення повинна країна-агресор, яка завдала шкоди.
- За організацію і створення фонду компенсації та відшкодування збитків повинен відповідати великий респектабельний міжнародний гравець, щоб вже зараз надавати Україні гроші для відбудови всіх зруйнованих активів.
- Важливим є відновлення житла, інфраструктури та бізнесу. Треба також розробити механізми компенсації та фінансування втрат опосередкованої дії для бізнесу, що постраждав частково і не повністю знищений.
- Потрібно залучати інвесторів і давати їм більшу норму прибутку, аніж вони мають у країні, де немає ризиків і вже побудовано інфраструктуру.
- Відновлення бізнесу можливе за допомогою фінансування держави. Пільгове кредитування буде покриватися за рахунок державних банків з гарантією погашення після отримання компенсації втрачених активів.

Переказ дискусії (відео повної дискусії за посиланням)

- Під час війни зруйновано багато об'єктів інфраструктури, житлових будинків. Потрібно відбудовувати все, як було, чи варто створювати щось нове з нуля?

Олег Палайда:

Для нас це шанс скористатися обставинами і перебудувати історичні нашарування, сплановані для економіки іншої країни. Раніше схема побудови міст мала такий вигляд: були великі підприємства, на яких працювали десятки тисяч людей, навколо них створювали спальні квартали. Колись це була досить прогресивна схема, але зараз вона втратила свою зручність.

По-перше, замість заводів будують великі офіси, торговельні центри. Людям уже не треба добиратися на роботу на те підприємство, де працювали десятки тисяч людей за радянської влади.

По-друге, географічно все було сплановано для єдиної держави СРСР. Зараз у нас дуже небезпечний сусід, і для територій біля кордону потрібна зовсім інша організація міст. Повинна бути буферна територія, сплановані шляхи, мости. Треба будувати оборонні споруди, які будуть утримувати оборону. Біля цих територій доцільно займатися сільським господарством і не планувати великих підприємств і міст.

Для такого планування потрібно змінювати норми міського будівництва. Багатоквартирні та багатоповерхові будинки не варто будувати, а краще замінювати їх на дво-триповерхові котеджі. Таким чином суттєво зменшується небезпека.

Потрібно користуватися досвідом країн, які були в схожих обставинах або планували великий економічний прорив, – Ізраїль, Китай, Тайвань. Наприклад, в Ізраїлі в кожному будинку є захищена кімната.

- З керівництва хтось задумується про будівельні норми?

Олег Палайда

Повинен бути консенсус серед громадських організацій та активістів. Треба вже виходити з ініціативами тому, що стара законодавча база дуже багато враховувала із сьогоднішніх реалій. Наприклад, електричні підстанції вже будувалися так, щоб матеріал стін, фундаменту зміг витримувати обстріли з мінометів принаймні 120 мм калібру.

У плануванні міст треба враховувати кількість в'їздів. Київ врятувало старе планування XVIII–XIX століть. Шість бригад у 25 000 бійців стояли на північному заході Ірпінь–Буча–Гостомель. Було зірвано три мости, дамбу, яка затопила річку Ірпінь, тому окупанти нічого не могли зробити, а наш один важко озброєний воїн може місяць стримувати 10 000 варварів у таких умовах. Така організація створює деякі незручності, іноді надлишкові кошти, але це працює.

Поки що таких ініціатив немає, але про це треба думати і вже починати готувати законодавчу базу, бо щойно закінчиться війна треба приступати до будівництва і відновлення.

- Хто повинен оплачувати відновлення і звідки повинні йти ресурси?

Олександр Паращій

Якщо говорити про відновлення того, що зруйновано очевидно, – компенсувати ці втрати повинен той, хто винен. Країна агресор – Російська Федерація – має покривати завдані втрати. Але у нас втрати почалися не з 24 лютого 2022 року, а фактично на 8 років раніше. Проте всі втрати, завдані бізнесу, людям на території Донецької, Луганської областей, у Криму за останні вісім років, також повинні потрапити в цей периметр компенсації та відповідальності Росії.

Потрібно ці втрати обліковувати і висувати Росії. Деякі компанії вже мають судові рішення на міжнародному рівні. Наприклад, Ощадбанк отримав судове рішення про компенсацію більш як мільярд доларів за втрачені активи в Криму. Це було 2019 року. Три роки тому банк

витратив мільйони доларів на юристів, виграв суд і нічого не отримав. Щоб такого не було, потрібно компенсації починати вже зараз.

Очевидно, треба створювати спеціальний фонд, в який заходитимуть російські гроші. Канада прийняла рішення про наповнення такого фонду за рахунок російських активів, заморожених і конфіскованих на території Канади. Певні кроки до цього зробили США. Проте всіх цих грошей та активів, заморожених в інших країнах, не вистачить для повної компенсації втрат, завданих агресором нашій інфраструктурі. Тому потрібно створювати більш серйозні фонди. Компенсація та стягування ресурсів з Росії триватиме роками, а відбудовуватись Україні потрібно дуже швидко.

Передусім треба дуже швидко відновлювати інфраструктуру, щоб створити нормальні умови для відбудови бізнесу і життя. До зруйнованих міст ніхто не повернеться.

Гроші потрібні вже зараз і потрібний великий респектабельний міжнародний гравець, який зможе стягти додаткові кошти з Росії через суди, міжнародні і дипломатичні механізми.

За зруйновані будинки держава зробить усе, щоб компенсацію було отримано в грошовій формі або рівноцінними приміщеннями. Інше питання – як і яким коштом будуть відновлювати інфраструктуру? Це будуть кошти державного бюджету чи міжнародних організацій – поки що не зрозуміло.

Як відновлювати пошкоджений бізнес? Потрібно вимагати компенсацію за приміщення, обладнання, втрачене вивезене зерно, за інші матеріально-технічні запаси.

Однак прямо сьогодні на всіх потреб з відбудови грошей не вистачить. Хто вирішуватиме, кому компенсувати втрати насамперед? Тим, хто втратив житлові будинки, чи тим, хто втратив інфраструктури, бізнес? Відновлення кожного із цих елементів бажане водночас. Якщо люди не повертатимуться до місця свого проживання, то інфраструктуру потрібно буде переглядати.

Є два компоненти для економіки – люди та активи. Повернути людей буде набагато важче, аніж повернути активи. Це залежить передусім від того, як швидко буде відновлюватись інфраструктура, наскільки вона буде привабливою для бізнесу і людей.

Якщо люди і бізнес отримають грошову компенсацію за своїх втрачені активи, то з цього моменту вони фактично перетворяться на потенційного інвестора, який сидітиме з мішком грошей і шукатиме варіанти, як їх розмістити, де відбудовувати будинок, споруджувати підприємства. Тут варіантів буде дуже багато. Найпростіше – відбудуватися на попередньому місці, де менше проблем з оформленням і документацією. Утім, може так статися, що в інших місцях, можливо, навіть в інших країнах за ці самі гроші запропонують кращі умови для бізнесу. Україні дуже важливо не програти цю конкуренцію, оскільки можуть бути великі втрати людського та фінансового капіталу.

Хорошим показником може стати відбудова міжнародних фінансових і промислових корпорацій. Наприклад, «Тростянецька шоколадна фабрика», Соса-Сола та інші великі виробники, які дуже сильно постраждали. Якщо ми не втримаємо цих виробників на попередніх місцях, то мінімум повинні запропонувати їм альтернативи на території України, інакше зазнаємо колосальних втрат.

Якщо ми говоримо про зруйновані активи, приміщення, зламані верстати, то можемо чітко оцінити вартість відновлення цих активів і домовитися про компенсацію. Проте є інші, більш складні випадки. Наприклад, на автодорозі стояла автозаправка, ця дорога була повністю зруйнована і не підлягає відновленню. АЗС фактично не постраждала, але вона перестала функціонувати як бізнес. Як у таких випадках компенсувати? Якщо ми говоримо про соціальну відповідальність, про роль держави у відбудові, то в таких ситуаціях теж потрібно активно вирішувати. Очевидно, будуть складніші ситуації, коли, наприклад, бізнес чи клієнтську базу втрачено частково. Повинні бути якісь механізми компенсації, якщо не прямої, то хоча б через пільгове кредитування або інші механізми фінансування таких втрат.

- Що робити бізнесу, який постраждав і зник? До моменту відшкодування збитків ще далеко, а підприємцю треба кудись рухатися?

Олександр Паращій

Усі втрати фізичних і матеріальних активів повинні бути рано чи пізно компенсовані. Краще рано, аніж пізно, але насправді може так статися, що ресурсів на це не буде на початку. Тому тут є два варіанти, як це вирішити.

Перший – уже сьогодні створювати великий фонд, що наповнюватиметься грошима міжнародних фінансових корпорацій. Під майбутні компенсації від Росії видаватимуть кошти українському населенню, бізнесу на відбудову.

Другий варіант – вирішення за допомогою пільгового фінансування всередині держави. Це можуть бути кредити державних банків. Зараз у нас дуже велика частка банківського сектору належить державі і тому їх можна активно залучати в пільгове кредитування. Можливо під нульову ставку або під ставку, яку покриватимуть за рахунок державного бюджету з гарантією погашення після отримання компенсації втрачених активів.

Щодо інфраструктури, то в нас повинні з'явитися нові стандарти безпеки. Україна має план інтегруватися з Європейським Союзом, і не всі наші стандарти, особливо щодо енергоефективності, викидів відповідають європейським нормам. Потрібно дуже швидко рухатися задля великого прориву у тому ж національному плані зменшення шкідливих викидів.

Є багато інших питань, пов'язаних з євроінтеграцією, які теж потрібно вже сьогодні закладати в інфраструктурні проекти. Найважливіше – нам потрібно планувати відновлення інфраструктури не тільки з урахуванням нових стандартів та інновацій, а й з того, хто житиме на повністю зруйнованих територіях. Далекі не всі люди, не весь бізнес повернуться. Потрібно починати планування цих територій, особливо що стосується такої інфраструктури, як лікарні, дитячі садочки, школи. І потрібно це робити дуже і дуже швидко. Бо що більше буде затягуватися відновлення інфраструктури, то менше шансів, що люди повернуться на територію, на яких вони жили.

- Чи вирішено в нас питання щодо приєднання електромереж?

Олег Палайда

Ситуація стабільно погана. Рейтинг Doing Business чітко фіксує: якогось масштабного зрушення, на жаль, не сталося.

З групою однодумців ми визначили для себе країни, в які треба приїхати і дивитися, як вони змогли досягти такого рівня розвитку. Це Ізраїль, Туреччина, Польща, Тайвань, Південна Корея. Ми шукали якісь спільні риси, які дали їм змогу зробити економічний прорив.

Чарівної пігулки не існує. У кожній країні є свої особливості і свій шлях, але є теж спільні риси, а саме – дати бізнесу можливість заробити. Інвестиції приходять з однією метою – заробити якнайбільше грошей, тож норма прибутку в країнах повинна бути більшою, аніж в інших місцях. Бізнес приходить та інвестує не тільки тоді, коли взагалі немає ризиків. Інвестиції йдуть у нафтові місця, розробку алмазів, бо там дуже великі прибутки, які покривають усі ризики.

В Україні потрібно зробити так, щоб міжнародним компаніям, нашим національним виробникам було вигідно займатися бізнесом. Якщо ми імплементуємо всі екологічні, всі інші норми Євросоюзу, ми вмикаємо ручне гальмо. Норма прибутку на нашій території стає такою самою, як в Європі, а ризики зашкалюють.

На цей період відновлення та економічного зростання треба робити абсолютно інші законодавчі забезпечення. Якщо ми подивимося на Китай, там взагалі була одна країна – дві системи. Більша частина Китаю жила за соціалістично-комуністичними законами, але були території, такі як Шанхай, Гонконг, Макао, на яких були зовсім інші правила, закони, ставлення до іноземців.

Інвесторів необхідно залучати, але не треба повторювати помилки, які ми робили 30 років. Ми країна, що розвивається, нам не можна впроваджувати законодавчу базу розвинених країн зі сталим бізнесом, нормальними регуляторами, законодавством, розбудованою інфраструктурою. Для цієї конфігурації країн повинна бути одна законодавча база. Для країни, якій треба пройти цей шлях, потрібна інакша законодавча влада. Нам треба боротися за інвесторів, треба їх до себе залучати і давати більшу норму прибутку, аніж вони мають у країні, де немає ризиків і вже розбудовано інфраструктуру.

- Як ви оцінюєте можливість відновлення зруйнованих бізнесів завдяки створенню та розвитку індустріальних парків і технопарків?

Олександр Паращій

Це створення певних преференцій, це дасть змогу в певних локаціях справді отримувати вищі прибутки на інвестований капітал і це насправді потрібно буде робити. Ми повинні вже сьогодні усвідомлювати, що ризики для бізнесу, для цілісності інфраструктури на Лівобережній і Правобережній Україні тривалий час будуть зовсім різні. Відповідно, щоб спонукати інвестора будувати завод не в Західній Україні, а в Запорізькій чи Херсонській області, потрібно буде набагато більше преференцій, інакше у нас будуть дві різні України через різницю в ризиках.

Олег Палайда

Індустріальний парк або технопарк – це дуже добре, але є деякі аспекти спотворення конкуренції. Ті компанії, які підпадають під цю програму, виграватимуть конкуренцію. В Україні є гарний приклад – Василь Хмельницький, який розвиває кілька інноваційних технопарків, це дуже успішна модель.

Ця модель дотична до проблеми з електричним приєднанням. Прикладом є Шанхай. Щоб скоротити час і ризики для інвесторів, держава готує земельні ділянки 1–2–3 гектари, підводить до них усю інфраструктуру – електричні мережі, воду, газ, каналізацію, будує шляхи, багатоквартирні будинки або котеджі. Це роблять державним коштом або за гроші фондів. Коли приходить інвестор, у нього вже є майданчик, на якому немає ризиків. Є земля, усе готово до підключення, йому лишається тільки збудувати завод або виробництво. Це знижує ризики, інвестор готовий заплатити за все, не втрачаючи часу. Ця модель дуже успішна і її варто запозичити.

- Як оцінювати втрати ринку праці від війни? Недоотримано заробітної плати працівниками, зокрема трьома мільйонами, які працювали неофіційно, і близько 10 мільйонами, які числилися в реєстрі застрахованих осіб Пенсійного фонду України. Лише офіційний фонд оплати праці становить близько 1.4 трлн гривень на рік – гроші, які не отримують громадяни через війну, на що ми можемо очікувати?

Олег Палайда

Жодні методики не дадуть змоги точно врахувати ці втрати, оскільки в нас великий тіньовий сектор. Дуже великий удар завдано внутрішньому споживчому ринку України. Великі втрати не тільки великого бізнесу, а й МСБ. Багато населення виїхало, споживчий попит знизився і відновлювати його та обчислити їх як втрати – це дуже нетривіальне завдання. Треба стимулювати внутрішній попит, створювати його.

- Чи є конкретні пропозиції для постраждалих підприємств, щоб вони не пішли з України? Чим їх можна привабити?

Олег Палайда

Для будь-якого бізнесу переміщення в іншу країну – неабиякий стрес, і це потребує великих інвестицій. Проте потрібні якісь програми, які дадуть змогу відновити виробництво тут, бо багато підприємств справді виберуть менш ризикову локацію там, де є вся інфраструктура, особливо якщо вони працювали на зовнішні ринки.

Тим підприємствам, які працювали на внутрішній ринок України, варто розглянути зміну розташування всередині країни, тобто переїхати в більш віддалене від небезпечних кордонів місце.

Олександр Паращій

Немає підприємств, зруйнованих на 100%. Більшість з них все-таки можна відновити. Однак треба враховувати, що вони розглядатимуть різні варіанти локацій, пропозицій і умов відновлення підприємства в іншому місці чи в іншій країні. Треба вже думати про те, як привабити не тільки іноземних інвесторів, а й не втратити тих інвесторів, які у нас є.

- Які галузі будівництва насамперед підпадуть під розбудову та реконструкцію?

Олег Палайда

Базова інфраструктура – це мости, шляхи, це все потрібно. Звичайно, тут масштаб буде великий і буде питання, чи наявні будівельні фірми зможуть проковтнути той обсяг робіт, чи треба буде залучати якісь іноземні фірми.

Далі житло, бо через п'ять місяців починається наступний опалювальний сезон і мінімум 600 тисяч людей не мають житла. Треба якісь екстраординарні ідеї і будувати або шукати житло потрібно дуже швидко. Альтернатива – модульні будинки, які можна спорудити за місяць-два, екстраординарні процедури виділення землі, правильна локація цієї землі. Це все потрібно робити вже зараз.

- Якою має бути енергетична політика, щоб забезпечити енергетичну незалежність України?

Олександр Паращій

Цього року ми зіткнемося з дуже великим падінням промислового і взагалі економічного виробництва. Питання, яке стояло ще пів року тому – забезпечення природним газом чи вугіллям, – буде не настільки актуальним принаймні в найближчому сезоні. Споживання газу у нас буде набагато менше, аніж торік, все таки 2/3 своїх потреб у природному газі Україна покриває. Тут питання радше не в тому, чи потрібно буде купувати російський чи будь-який інший газ цього року, а в тому, чи зможемо ми на минулих обсягах зберегти виробництво природного газу. Основні виробничі потужності з природним газом – Полтавська і Чернігівська області, які зазнали дуже великих втрат. Тому якщо нам вдасться відновити виробництво переробного газу на довоєнних рівнях, то принаймні в найближчий опалювальний сезон у нас не повинно бути проблем.

Олег Палайда

Так, до війни ми на 60% були забезпечені власним газом, 40% імпортували. Основні виробничі потужності – Харківська і Полтавська області, вони зараз під ударами, і що буде через кілька місяців, чи працюватиме ця інфраструктура – не відомо. Зараз прогнозують падіння ВВП і економіки на 30–50%.

Що стосується відновлювальної енергетики, вона дорога, тобто принаймні в 3.5 разу дорожча, аніж стандартна енергетика і, враховуючи всі екстраординарні обставини, нам найближчим часом не потрібно її розвивати.

Ми повинні рахувати кожен копійку, і якщо ми готові переплачувати втричі більше за якийсь ресурс, нам потрібно чітко розуміти, чому ми це робимо, чи можемо ми це собі дозволити. Тому зараз треба робити все максимально ефективно.

Зараз війна і буде післявоєнне відновлення, потім, коли ми вирішимо ці проблеми, повернемося до екологічних питань і дуже дорогих інновацій.

Олександр Паращій

Ризики для енергетичної системи сьогодні досить великі, бої точаться біля наших найбільших виробництв природного газу, можливо, зараз не такі інтенсивні, але можуть виникнути проблеми з електроенергетикою. Складна воєнна ситуація біля Курахова, там розташована одна з найбільших теплових електростанцій за обсягом виробництва, питання, як функціонує

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Слов'янська, Білогірська теплові електростанції. Неподалік від району бойових дій розташований фактично єдиний виробник енергетичного вугілля – Павлоград. Тому ситуація залишається дуже ризиковою. Будемо сподіватися, що Збройні Сили України зможуть відбити всі атаки і захистити ці серйозні інфраструктурні об'єкти.